

Nagy Zita

Felkapcsolt idő

Szokolczay Lajos: *Időlámpa (Összegyűjtött művészeti írások 2011–2013)*¹

Emberi voltunk egyik legérdekesebb – kiváltképp az egyik legértékesebb – szellemi-fizikai tette a művészet. A *Holt költők társaságának* tömör egyszerűségével szólva: „verseket azért írunk és olvasunk, mert valamennyien az emberi fajhoz tartozunk.”² Ez az alap direkción minden egyes művészeti ág esetében. Az artisztika, mint – kezdő barlangkorunktól hajnalodó, mánkban és holnaputánjainkban is felkelő, az ösöregen is mindig újszülött, – permanens megújuló kísérőnk. Bírjunk bármily eltérő jellemmel, pulzáljon bennünk más-más viszonyulás, fátumaink differens dalára járva táncunk, bármely korban, kozmoszunk közeli-messzi, akárhol tájain, teret talál mind az egyes életpasszusokban, mind az átfogó emberiség tartományában. Ugyan különböző impulzussal, de untalan átrezeg mindenkin. Vehetünk róla tudomást – mint kevesebben – alkotóként, műkedvelőként és műértőként, vagy – mint a nagyobb rész – hagyhatjuk figyelmen kívül nap mint nap. Holott még létezésünk legbanálisabb fórumainak is fontos szereplője, de elsuhanva sokszor akár a köztéri szobrok sustorgása mellett, akár vakon meg nem látva a világháló kicsinyes dolgain túl, a mögöttes – még a gépvilágban is jelenlevő – esszenciát. Brodskij még arra figyelmeztet: „Az ember az, amit olvas. Az ember az, amit néz.” Ezt parafrázálja már századunk kórképeként a groteszk lengyel nagymestere, Mrożek ekképp: „A többség semmit sem olvas, és egymást nézi.”³ Vagy a főként fogyasztásra épült újkori struktúránkon csattan Oscar Wilde Lord Henry-jének illúziómentes nyelve: „Ma az emberek tudják mindennek az árát, de nem tudják semminek az értékét.”⁴

Ám ha a társadalom apadó érdeklődéssel csordogál, annál inkább szükség van a művészet zuhatagára. Annál inkább a vele törődőkre, és annál nagyobb a létjogosultságuk, az értékmentő szerepük az olyan opusoknak, mint a Szokolczay Lajos felkattintotta *Időlámpá*-nak, amely a mai művészet egyszerre hol lineáris, hol ágas-bogas, szövevényes labirintusában fonál helyett fényvel vezérel.

Legelső intuíciónk az lehet, miképp van temérdek képpel, fényvel, formával és színnel csordultig tele egy olyan könyv, amelynek – fizikai valóságát tekintve – csupán a

¹ Szokolczay Lajos: *Időlámpa (Összegyűjtött művészeti írások 2011–2013)*, Ráció, Bp., 2016.

² *Holt költők társasága* című film 00:25:35-39 mp (1989., rend.: Peter Weir, forgatókönyv: Tom Schulman, szinkr.: Magyar Szinkron-és Videovállalat)

³ Sławomir Mrożek: *Hazatérés naplója*, Európa Kiadó, Bp., 2004.

⁴ Oscar Wilde: *Dorian Gray arcképe*, Lazi, Szeged, 2013., ford.: Kosztolányi Dezső

borítóját tarkítja egyetlen festmény⁵. Képtelenség, mondhatnánk elsőre, és koppanánk utólag nagyot, mert beszökve az *Időlámpa* vaskos sugarába, rögtön más megvilágításra lelünk. Hiszen a betűrajok szorgos szórajzolatain túl tiszta fény- és képáradat ez, a nem kevés – összesen 158 – művészeti írást őrző kötet. Képtelen képisége nem pusztán abban az evidens okban merül ki, hogy szerzője ténylegesen képzőművészeti alkotásokról nyilatkozik, még inkább abban, ahogy ezekről ír. Regényesen, pedig nem regény, de pemzli pennája sercegve fest, hangja helyenként líraian karcos, és vizuális vitalitással árad szét a papírok pőreségén, hogy már-már zengő novellákká avanzsálja a több-mint-tanulmányokat. A jórészt kiállításmegnyitók és műértelmezések szövegei tanúskodnak teljes garmadájukkal arról, hogy az artisztikus érzékenységgel ábrázolt művészet és az alkotói pályáút finoman komponált meséje maga is művészet, ha verzátus kezekbe kerül. Taktusukban a „*minden szervem óra, / mely csillagokhoz igazítva jár*”⁶ József Attila-i vallomást követik, és szinte kihallhatjuk belőlük a „*nekem lámpást adott kezembe az Úr*”⁷ sugallatát is. „*Mert megmagyarázni a valójában megmagyarázhatatlant, szintén nem akármilyen művészet.*”⁸ Márpedig az *Időlámpa* – nem holmi pislákoló csóvával, hanem reflektortüdők forró fénylélegzetével – a művészet és az élet olyan zengéseire világít, amelyek szinte, mint *időláma* lüktetnek, és muszáj meghaladni őket. Ugyanakkor *időrámpa* is ez, amely hegycsúcsokhoz emelkedik, egészen a Kárpát-medence kortárs képzőművészetének kolorit dolomitjainak magasságába vezet. Közel-távol horizontokon pásztázó tekintetének egyik legnagyobb erénye, hogy büszkeséggel kémlel a csorba Trianon-olló tépte vonalakon innen és túlra az alkotás szabadságának nevében, a teljes magyarság üde képzőművészetét kutatja. Lelkiismeretes odafigyelésével, lankadatlan szorgalmával súlyos lékeket foldoz a magyar képzőművészet bárkájának gerincén, és a pótolni való hiányosságokra többször is felhívja a figyelmet, miszerint „*Magyarországon kívül élő képzőművész – vakságunkra nincsen mentség – még nem kapott Kossuth-díjat.*”⁹ Végképp csípős a kontraszt akkor is, ha külföldön jobban ismert és respektált magyar alkotókról van szó (pl. Simonyi Emő, Németh Miklós). Soha nem alvó és meg nem alkuvó munkája több mint átható érdeklődés, több, mint dacos hitvallás, az ethosz edzette megsebesíthetetlen szolgálat ez útra kelt szívében, a „*határ itt a határtalanság*”¹⁰ elvével egyenesen „*a sokfelé szakadt magyarságnak nem kell feltétlenül egyetértenie, de értenie kell egymást*”¹¹ Csoóri Sándor-i gondolat megtestesítése.

⁵ Lovász Erzsébet: *Csendélet halakkal, folyóval, kígyóval* (2003)

⁶ József Attila: *Majd emlékezni jó lesz*

⁷ *Nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten* (1998., rend.: Jancsó Miklós) filmcíméből

⁸ *Időlámpa*, 317. old.

⁹ *Időlámpa*, 168. old.

¹⁰ *Időlámpa*, 17. old.

¹¹ Csoóri Sándor (1930–2016)

A három évből (2011–2013) datált – külön-külön is egész – értékérceket könyvkohóba helyezi, amelyekből egy olyan kötet olvad össze, mely utolsó oldalának balra hajtása után is nyitva marad az olvasóban, továbbgondolódik, fel-felrémlik, szegmenseiben magára vagy saját tapasztalataira ismer. Mert dübörgő lendületű, pirográf-technikájú írások ezek; az elme szakértelmét a lélek szenvedéllyel való gondolkodása égeti a lapokba, amelyre csak kevesek képesek. A műelemzésekben tetten ért mérhetetlen szakmai tudása nem merevedik bele csupán azok fejtegetésébe, hanem – az egyszerre komplexen és részletekben is látó, mindenfelé tekintő aspektussal összejátszva – hajlékonyan ível össze az egyéni és kollektív sorstörténetekkel. Közvetlen beszédű, néhol vallomás-szerűségükbe az auctor psziché-ráncai óhatatlan is belegyűrődnek, mert a megismerés – Schopenhauer óta is tudjuk – minden esetben csak a saját szubjektumon keresztül kivitelezhető. Esszészférájában egy különös, tükröző triangulum univerzum alakul ki. A háromszög – amely egyébiránt számtalan hármas egység szimbóluma – egy-egy szögében az alkotó és a műértelmező, a csúcukban pedig a műalkotás összpontosul, a hármuk által létrehozott dimenzió triplázás, a ragyogás szimbiózisa ez, amelyben mindhárom oldal egyként önmagában is világít, de a lényeg, hogy ugyanakkor egymás fényét is – megsokszorozva, szikrázón – visszaverik. A képzőművészet oldaláról a különféle módszerű megoldások pörgő karneválja köszönt, sokszínű értékglédájából csupán a – művészinem tekintett és sokszor ostorozott – képregény van kirekesztve, amely csak egy –minőségre kevésbé sikerült – kiállításon „*kaphatott olyan rangot, mintha művészet volna.*”¹² Ezenkívül a legváltozatosabb – néha az iparművészet egyes elemeivel is szövetkező – műfajok sorakoznak. Délceg felvonulásukban „zenei” *márványszobrok*,¹³ „nagybányai színvilágú” *olajtemperák*¹⁴ „ítélkező” *akril-olajok*¹⁵, „kegyetlen” és „elegáns” *karikatúrák*¹⁶, „lélegző” *kartonszobrok*¹⁷, „vádbeszéd” *plakátok*¹⁸, „csendlátó” *fotók*¹⁹, „állat-ember” *bronzok*²⁰, „dinamikus” *tusrajzok*²¹, „poétai hajlamú” *tus- és pasztellgrafikák*²², „látomásos” *rézkarcok*²³, „szarkasztikus” *rézmetszetek*²⁴, „lán-

¹² *Időlámpa*, 257. old.

¹³ *Időlámpa*: Boldi (Tömbök – formák – alakok), 7. old.

¹⁴ *Időlámpa*: Tenk László (Új képek), 41. old.

¹⁵ *Időlámpa*: Szurcsik József (Tömbök – formák – alakok) 7. old.

¹⁶ *Időlámpa*: Dluhopolszky László (Element az Őszöd), 30. old. és (Gaál Tibor: *Nagy magyarok*), 333. old.

¹⁷ *Időlámpa*: Simonyi Emő (Expresszionista láz), 44. old.

¹⁸ *Időlámpa*: Ducki Krzysztof (Magyar karma), 46. old.

¹⁹ *Időlámpa*: Nagy Borbála Réka (Rétegek), 78. old.

²⁰ *Időlámpa*: Csíkszentmihályi Róbert (Maszkos örömjáték), 151. old.

²¹ *Időlámpa*: Burai István (Keresztmetszet), 11. old.

²² *Időlámpa*: Sulyok Gabriella (A lélek himalája), 39. old.

²³ *Időlámpa*: Orosz István (Költői szellemtánc), 344. old.

²⁴ *Időlámpa*: Vén Zoltán (Parafrazis, parabola, paradigma, parakmé), 117. old.

goló” akvarellek²⁵, „újító” kerámiafestmények²⁶, „képvalós” tértexilek²⁷, „súlyos” művészkönyvek²⁸, „mozgalmas” fotófestmények²⁹, „bumfordi báj” gyermekkönyv illusztrációk³⁰, „értékközvetítő” tűzzománc³¹, „festői” kárpitszövés³², „lüktető” ex librisek³³ sorakoznak. Mellettük megjelenik még a modern (videoművészet³⁴) és funkciós (ékszer kollekción³⁵, hernyóselyem³⁶, díszlettervek³⁷) materiák vonulata.

Korántsem kimerítve ezzel a technikák tárházát, továbblépve az attribútumokon, a kortárs időtengely adott, a művészeti stílusok öltözéke ezért zömmel a „modern létszeletekre”³⁸ szabott. Nem éles kategorizálásról, szűk beskatulyázásról van szó, inkább itt-ott felfedezhető hatásnyomokról, amelyek gyakran egymással kombinálva mozgódnak a műalkotások miliójében. Variábilis tárlatukat azok az avantgárd törekvések és csoportosulások fémjelzik, amelyek az 1900-as évek kaotikusságában virradtak, és máig aktív impressziókkal segítik a kifejezés-gazdagságot. A felidézett műalkotásokon ilyen stílusjegyek az ismert fauvizmus, expresszionizmus, Die Brücke, kubizmus, Nyolcak, dadaizmus, szürrealizmus, Szentendrei és Európai Iskola. Ezekkel párhuzamosan a lírai, drámai és geometrikus absztrakció, főképp a konstruktivizmus és gesztusfestészet emelkednek ki, mellettük az ifjabb neoavantgárd informel és tasisztázások, vagy épp a tudományos op art, a szabadkai Bosch + Bosch Csoport, a népszerű pop art és az akcióművészet lép porondra. A háttérből a plein air, a pointillizmus, a posztimpresszionizmus, a Nagybányai Telep, a kolorizmus, a népművészet és az álomrealizmus, sőt még reneszánsz kedély is suttog. De az ezerábrázatú kivitelezések egyetlen közös célba – a kortárs magyar lelkület külső és belső valóságából robbant műalkotásába - találnak.

A szerzői bravúr a megannyi mestermű mellett gondos tónussal skicceli fel a festékszigetek, foltligetek látens lakóit, az alkotókat is, az önmagukat és a realitást megtöbbszöröző és felemelő, a létezés legyezőjének tarka huzatában helytállókat és helyet keresőket, igazságérzetükben, humánumukban és hazaszeretetükben rendíthetetlen

²⁵ *Időlámpa*: Tamus Ustván (*Átváltozások*), 368. old.

²⁶ *Időlámpa*: Miklós János (*Kerámiafestmények*), 100. old.

²⁷ *Időlámpa*: Kókay Krisztina (*Textilek és grafikák*), 125. old.

²⁸ *Időlámpa*: Kiss Ilona (*Volna még*), 65. old.

²⁹ *Időlámpa*: ifj. Durkó Zsolt (*A képillúzió valósága*), 132. old.

³⁰ *Időlámpa*: Kass János (*Fény ácsol színpadot*), 152. old.

³¹ *Időlámpa*: M. Gubán György (*Értékközvetítő tűzzománc*), 177. old.

³² *Időlámpa*: Polgár Rózsa (*„Hová vezetnek a szálak”*), 191. old.

³³ *Időlámpa*: (*Kisteleki Ibolya ex libris-gyűjteménye*), 279. old.

³⁴ pl. Gábor Éva Mária, Lévy Jenő

³⁵ pl. Kaintz Regina, Hajdu László

³⁶ pl. Hernádi Paula, Katona Valéria

³⁷ pl. Bertalan Tivadar

³⁸ *Időlámpa*, 272.

jellemeket, a talmi előtt soha le nem térdelőket. Művészi világtükrökbe, tükörvilágokba pillant, és talán a „*similis simili gaudet*”³⁹ szellemében szakavatott ismerője a művész lelkületnek, a – kameraszzerű kintre-bentre megfigyelő, összegyúrt in- és extrovertált – tudatnak, amely mint fényérzékeny lemez, mindig megkarcolódik a valóságtól, hogy hegekkel hátrahagyottan, mindenből majd valami még igazabbat reprodukáljon; a feldolgozott és többé alakított élmény műalkotásban manifesztálódjon. A szüntelen gondolkodó, kutató szubjektum által átváltott és megváltott valóságok ezek, a művész-létszemmel szenzibilisen szűrt és értelmezett világok, a felnőtt fizimiskájú halhatatlan gyermektörkökből kiszakadt játékosan komoly, komolyan játékos hang. Amely az örömkölkölte, fájdalmas gáncsolta körbeforgó ember-utakon járók örök föltámadó fönix hitével a szenvedésből szövö varázsszőnyegének fenségeit, mert a „*mélységnek is vannak magaslatai*”⁴⁰, a művészet végeredmény, a boldogság- és bánatélményekből koncipiált „tragikus-dionüszoszi”⁴¹ állapot és „*a szív mélyén landolt látvány átszellemesítése.*”⁴²

A művészet és az élet organikus kézfogásának szorításából nem csúsznak ki a külső közeg történései sem; a történelmi palettánkon kikevert kusza pacák, politikai hol ide-hol oda ideák, társadalmi (fel-le, jobbra-balra) rendeződéseink és állami berendezkedéseink, tudatosságunkban a szakrális és világi viszonyulások. Ekképp a könyv legtöbb művésze közéleti, általános értékközlő és értékörző, a fenntarthatatlan állapotokat elmarasztaló és azok ellen figyelemfelhívó szerepet is vállal, mintegy tanúskodik, mert „*a művésznek kötelessége a méltatlan helyzet ellen tiltakozni.*”⁴³ Kiváló példák erre – az akkor (még csak) 13 éves – Haris László bátor szemmel és morállal örökített 56-os fotográfiái. A szerző erkölcsé sem engedi, hogy kívülálló legyen, többször jár soraiban 56 „*vér-vas valóságán*”⁴⁴ érzett gyász és a visszavonhatatlan hősisége feletti méltóság. Sokszor „*fullánkös nyílt*”⁴⁵ kritikával kezeli az újabb korok bohócpolitikai mismásolásait, alakját említi és ítéli el egy „*táncos lelkű nyurga népvézérnek*”⁴⁶ és leleményesen bírál: „*Öszöd, az önleplező durva beszéd – a hazugságfolyamot hazugsággal eltakaró esze ment trágárság.*”⁴⁷

Tehetséges szatellit szemmel globálisan néz, végtelen „*műveltségárzenáljából*”⁴⁸ gond nélkül ránt elő bármilyen összefüggést, ily módon csillannak meg gondolatai galaxisában dialógusként érkezve a magyar képzőművészet klasszikus arcélei ugyanúgy,

³⁹ *lat.*, hasonló a hasonlót szereti

⁴⁰ *Időlámpa*, 21. old.

⁴¹ Nietzsche filozófiája alapján (in: Rüdiger Safranski: *Nietzsche – Szellemi életrajz*, Európa, 2002)

⁴² *Időlámpa*

⁴³ *Időlámpa*, 164. old.

⁴⁴ *Időlámpa*, 96. old.

⁴⁵ *Időlámpa*, 10. old.

⁴⁶ *Időlámpa*, 30. old. (*Element az Öszöd*)

⁴⁷ *Időlámpa*, 30. old. (*Element az Öszöd*)

⁴⁸ *Időlámpa*, 271. old.

mint az egyetemes művészettörténetéi. Kontúrozódnak honi halhatatlanjaink, többek közt például Csontváry, Kassák, Vasarely, Zichy, Egrý, Kondor, Szalay Lajos, Korniss, Rippl-Rónai, Moholy-Nagy, Erdélyi Béla, Bálint Endre és Barcsay Jenő. Ugyanígy meg-elevenednek idegen földek időtlenjei; Chagall, Van Gogh, Paul Klee, Dalí, Picasso, Pollock, Dubuffet, Chirico, Degas, Mantegna és Grünewald.

Bár jelen könyvben a képzőművészeté a főszerep, de „nézze most el úri kegy”⁴⁹, hogy vele vállvetve haladnak leválaszthatatlan társműfajai. Egymásnak nem elgyengítői, hanem acélosítói, többszólamúvá kovácsolói. Gyakran egyazon személyen belül, aki, amint a valóságtóba csobban, koncentrikus hullámai képző-, irodalom- és/vagy zeneművészetként is intenzíven fodrozódnak, mint a kötetben is említett Kondor Béla, Orosz István és megannyi komplex klaviatúrán játszó alkotó. Mert hiszen „egyik-másik művészeti ágban való megmerülése segíti az újabb és újabb alkotások létrejöttét.”⁵⁰

A literatúra jó barátjaként, rutinos ismerőjeként a szerző annak provinciáiból is gazdagon szüretel, képzőművészeti kancsóit irodalmi idézetekkel és korrelációkkal tele-töltve, pertut kortyol itt Kányádi, József Attila, Nagy László, Pilinszky, Nemes-Nagy, Márai, Szilágyi Domonkos, Weöres, Tamási, Kosztolányi, Juhász Ferenc, Petőfi, Arany, Karinthy, Örkény, Radnóti, Illyés, Dsida, Vörösmarty, Csáth és Szabédi ugyanúgy, mint a távolabbról érkezők, Goethe, Tolsztoj, Shakespeare, Thomas Mann, Villon, Heinrich Böll, Heine, Blake, Kafka, Heine, Paulo Coelho. Olykor egyenesen az ókori mitológiából kilépve koccint Ikarusz és Sziszüphosz. Irodalmi arkhimédészi-(érték) pontját pedig kijelölve – sokunkkal egyetértve – kijelenti: „József Attilát [...] a világ legnagyobb költőjét.”⁵¹

A textusokban gyakorta fürge zenék verik dallamdobjaikat minden irányból, és ritmusosan robognak, a festék- és anyagrétegeken Bartók, Wagner, Bach, Verdi, Mozart – és sokan mások – vezényelnek. Kisteleki Ilona ex libris – a zenének szentelt – gyűjteményén egyenesen visszamosolyognak a dallamok. De a párhuzamba helyezett társművészeti példaremekek sosem túlmagyarázva, hanem jelzésszerűen járják át a sorokat, egy helyen például csupán a „zsilletpenge” és a „szemgolyó”⁵² említése vetíti azonnal értelemvásznonra a szürrealista rövidfilm pillérjét, Bunuel és Dalí *Andalúzia kutyáját*.⁵³

Sokrétúségükben válnak a műelemzések a szakszerűségük és a határtalan tudással oltottságuk mellett is olvasmányossá, harmonikusan élvezetessé. A jó könyv ugyanis teljesen független a műfajától, ugyanakkor erősen függ hangulati és tartalmi nívójától. Márpedig – az idén Széchenyi-díjjal is kitüntetett és már megannyiszor bizonyított

⁴⁹ Shakespeare: *Szentivánéji álom* (ford.: Arany János) in: *Shakespeare összes drámái – Vigjátékok*, Európa, Bp., 1988

⁵⁰ *Időlámpa*, 79. old.

⁵¹ *Időlámpa* 244. old.

⁵² *Időlámpa*, 346. old.

⁵³ *Andalúzai kutya*, 1929. francia 16 perces némafilm, első szürrealista film

– szerző a garancia rá, hogy itt bizony minőséget kapunk, mást ne is várjunk. Nem is akármilyet, a kisujjból is kirázott kompetenciát és pengeélen megvillanó meglátásokat, az értékkel – sem másokkal, sem magával szemben – semmiképp soha nem tréfáló habitust. Értékmérlegét kemény, egyenes talajra állítja a kötetben is elhangzó sorokkal, „*a művészetben nincs demokrácia, egyedül csak az esztétikailag mérhető teljesítmény számít.*”⁵⁴ és „*érték és érték között, ha az valódi érték, nincs különbség.*”⁵⁵ Vagy ugyanúgy rá is jellemző a korábban Nagy Gáspárról írt definíciója: „*Talán attól gazdag, hogy minden értéket be tud fogadni. Csak legyen mögötte erkölcs, hit, meggyőződés.*”⁵⁶ Minden esetben – kortól, nemtől, eredményektől, véleményektől nem befolyásolva – az értéktől indul és – kilengés nélkül – ahhoz tér vissza, a „*szokványlét szokványvaló módon való megjelenítésével*”⁵⁷ nem törődik, a túl- és alulszimbolizálás között megtalált egyensúlyra, a művészi letisztultság és a cifra giccs közötti különbségre instruál. A legtöbb írásban pozitív hangvétellel, poétai modorban méltat és dicsér: „*Finom, a leget létredőkké emelő káprázatban adja tudtunkra, hogy a természet sugallta szépség visszasugározhatik észlelőjére is.*”⁵⁸ Csupán egy-két esetben – inkább a csoportos kiállítások egy-egy darabjának, tagjának ügyében – tör palcát: „*A giccsen és a képregényen felnőtt, csak „pótművészetet” fogyasztó „művész” – havas táj, mézeskalács-házikó, gügye gyermek – hogyan is tudna kikecmeregni az ízlése okán sűrű - ugyanakkor áttörhetetlennek látszó - hálóból, ha a szépségnek (bocsánat, az esztétikumnak) csupán a szemet gyönyörködtető formáját ismeri.*”⁵⁹

De honnan ez az irtatlan ismeret, mindenre kiterjedő, soktekintetű figyelem, tudós fegyelem és – Ködöböcz Gábor szavait kölcsönözve – *reneszánsz típusú polihisztor*⁶⁰ karakter? „*Sport, irodalom, képzőművészet, színház, zene... minden fölkelte az érdeklődésemet, ami érték*”⁶¹ – határozza meg szerénységgel egy interjúban. Valójában az entitás zabolátlan forgatagában sem fél, mi több, nem rest a józan ész minden szenvedélyével látni és láttatni, gondolkodásának egyenes hátára a határtalanságot csapni. „*Szeretem, aki szívében és szellemében szabad*”⁶² – „*ím-ígyen*” zörög ki a nietzschei Zarathustra-tan a tanulmányok kontúrjából. Szabad kezek és elmék alkotta szerzeményekről dalol a legszabadabb szerző, Szakolczay Lajos.

⁵⁴ *Időlámpa*, 15. old.

⁵⁵ *Időlámpa*, 210. old.

⁵⁶ Nagy Gáspár – Szakolczay Lajos: *Ameddig temetetlen holtak lesznek...*, Magyar Napló, Bp., 2008.

⁵⁷ *Időlámpa*, 89. old.

⁵⁸ *Időlámpa*, 39. old.

⁵⁹ *Időlámpa*, 89. old.

⁶⁰ Ködöböcz Gábor: *Reneszánsz típusú polihisztor*, Agria X. évfolyam 3. szám, Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata, Eger, 2016. ősz

⁶¹ Beszélgetés Szakolczay Lajossal, Magyar Művészeti Akadémia, 2014., <https://www.youtube.com/watch?v=k9DNffVRKHE> (09:43 mp)

⁶² Friedrich Nietzsche: *Im-ígyen szóla Zarathustra*, Göncöl, Bp., 1988, ford.: Wildner Ödön